

**Film,
právo na svobodu projevu, a
právo na ochranu osobnosti**

Ivan David

Svoboda projevu

Relevantní právní předpisy:

- **Evropa, resp. Česká republika:**
  - **Deklarace práv člověka a občana** (1789, Francie):
    - „nikdo nesmí být pronásledován za své názory (...)“ (čl. X.)
    - „svobodné sdělování myšlenek a mínění je **jedním z nejcennějších práv člověka**: každý občan může proto svobodně mluvit, psát, tisknout, čímž **není dotčena jeho odpovědnost** v případech stanovených zákonem“ (čl. XI.)
  - **Císařský patent o základních občanských právech** (1849, Rakousko):
    - „Každý má právo slovem, písmem, tiskem aneb **obrazným představením** mínění své svobodně projevovat. **Tisk nesmí se cenzuře podrobovati**. Na zlé užívání tisku vydá se **zákon odvetný** (repressivus).“ (§ 5)

- **První ústava ČSR (1920):**
  - „**Svoboda tisku**, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto **v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře**. (...)“ (§ 113 odst. 1)
  - „Každý může **v mezích zákona** projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, **obrazem** a pod. “ (§ 117 odst. 1)

- **Ústava 9. května (1948):**
  - „**Svoboda projevu se zaručuje**. Každý může **v mezích zákona** projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, **obrazem** nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.“ (§ 18 odst. 1 + odst. 2)
  - „Svoboda tvůrčí činnosti duševní se zaručuje. Vědecké bádání a hlásání jeho výsledků, jakož i **umění a jeho projevy** jsou **svobodné**, pokud neporušují trestní zákon.“ (§ 19 odst. 1)

- **Socialistická ústava (1960):**
  - „**V souladu se zájmy pracujícího lidu** je všem občanům zaručena **svoboda projevu** ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku.“ (čl. 28)

- **Listina základních práv a svobod (1991):**

- **Čl. 17:**

Odst. 1: „**Svoboda projevu** a právo na informace jsou zaručeny.“

Odst. 2: „Každý má právo **vyjadřovat své názory** slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně **vyhledávat, přijímat a rozšiřovat** ideje a informace bez ohledu na hranice státu.“

Odst. 3: „**Cenzura je nepřípustná.**“

Odst. 4: „Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o **opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.**“

- **Čl. 15:**

Odst. 2: „Svoboda vědeckého bádání a **umělecké tvorby** je zaručena.“

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1991):

- Čl. 10:

Odst. 1: „**Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.**“

Odst. 2: „Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

- **Spojené státy americké:**

- První dodatek Ústavy Spojených států (1791):

- „Kongres nepřijme žádný zákon (...) omezující **svobodu slova** nebo **tisku** (...).“

Proč chránit svobodu projevu?

- Argument pravdy (Argument volného trhu myšlenek):
  - Čím méně bude stát zasahovat do veřejné diskuse, **tím více názorů v ní zazní** a tím spíše bude možné nalézt nejlepší názory na řešení konkrétních společenských problémů.
  - Na veřejnou diskusi nahlíženo jako **souboj dílčích subjektivních „pravd“**. Stát není oprávněn umlčet žádný názor, protože i „pomýlené mínění“ může obsahovat dílčí „*element pravdy*“ (viz John Stuart Mill: O Svobodě, 1859).
  - *„Bylo by bláznivé myslet si, že je pravda jen k tomu, aby jí člověk nepoznal. Poznává ji, ano: ale kdo? Já, nebo ty, nebo snad každý? Já věřím, že každý má na ní podíl; i ten kdo říká ano, i ten kdo říká ne.“* (Karel Čapek: Pilátovo krédo, 1920)
  - Při neustálé konkurenci „pravd“ na „volném trhu“ musí i „většinová pravda“ neustále bojovat o svou existenci: Tím se **zabraňuje** tomu, aby se z tohoto uznaného většinového mínění stalo **mrtvé dogma**.
  - **Možnost „selhání trhu myšlenek“:** „Závadné myšlenky“, které mohou být svobodně proječovány, převáží nad těmi „správnými“ a nakonec mohou vést i k podstatnému omezení vlastní svobody slova. + Na „volném trhu“ se často nemusí prosadit názory, které jsou nejlepší, ale ty, které jsou nejagresivněji prosazovány. = **Nutnost regulace?**

- Argument seberealizace/sebenaplnění/autonomie jednotlivce:
  - „svoboda projevu je jedním ze základů demokratické společnosti, jedna ze základních podmínek pokroku společnosti i **rozvoje každého člověka.**“ (ESLP, rozsudek Handyside, 1976)
  - „svoboda projevu a právo na informace **výrazně přispívají k osobnímu růstu jedince** jak v oblasti intelektuální, tak osobnostní, což je také v zájmu otevřené demokratické společnosti“ (ÚS, nález IV. ÚS 164/04, 2005)
  - Jeví se jako vhodný argument při obhajobě **svobody uměleckého projevu** – zejména půjde-li o tvorbu „společensky nehodnotnou“, u níž neobstojí argument pravdy.
  - **Možnost zneužití seberealizace:** Právo každého se seberealizovat je omezeno právy jiných i ochranou veřejných (společenských) zájmů.
- Argument tolerance
  - Zaznívají-li ve společnosti i krajní či extrémní názory, **obecně to zvyšuje toleranci ve společnosti**, včetně schopnosti jedinců vzájemně koexistovat v rámci široké plurality názorů a postojů.
- Argument demokracie
  - Ostatní základní politická práva (např. právo volební) **nemohou** v demokratickém státě státu **účinně fungovat** bez současného zajištění svobody projevu.

Obecně k argumentům ve prospěch svobody projevu:

- Každý z argumentů ve prospěch svobody projevu zdůrazňuje její **jiné funkce** a vychází z jiného pohledu na její kýženou roli ve společnosti.
- Všechny argumenty se **částečně doplňují a překrývají**, každý z nich se však hodí **pro jiné typy projevů v různých situacích**.
- Každý argument v sobě obsahuje „zárodek“ svého protiargumentu = **svoboda projevu nemůže být nikdy bezbřehá a prostá jakékoliv právní regulace**, bez ohledu na to, zda jsou její omezení uvedena přímo v právním předpisu (**Evropa**: viz koncept tzv. *obranyschopné demokracie*), nebo dovozena až soudním výkladem a právní teorií (**USA**).
- Svoboda slova nemá dávat záruku, že každý může říkat, co chce, ale že *všechno, co stojí za to, aby bylo řečeno, bude řečeno*. (Alexander Micklejohn)

Co je chráněným „projevem“?

- „Svoboda **projevu**“ je modernější termín: Ve starších katalogích lidských práv se hojně objevuje užší termín „svoboda **slova**“. = I zde (např. USA) však výkladem postupně dovozeno, že pod výraz „slovo“ spadají nejrůznější druhy „projevů“.
- Chráněný „projev“ je dnes chápán velmi široce – **nezahrnuje** však taková **jednání, která vytvářejí nové závazky či nároky**: Např. *právní jednání* (nabídky, dohody apod.), *hrozby, pokyny, příkazy, výzvy*...
- Vždy velmi silně záleží na **kontextu**, ve kterém jsou slova pronesena: nakolik vážně nebo naopak symbolicky byl projev *míněn* (a zda ho takto s určitou mírou pravděpodobnosti mohlo *pochopit* i okolí), jaká je autorita toho, kdo projev pronáší apod.
- Hraniční jsou zejména tzv. **expresivní jednání** – např. spálení povolávacího rozkazu (United States v. O'Brien, 1968), spálení vlajky (Texas v. Johnson, 1989), způsob oblékání (Stevens proti Spojenému království, 1986), nošení sprostých nápisů na oblečení (Cohen v. California, 1971: „*Vulgarita jednoho je lyrikou jiného*“), vstup na určité (zakázané) místo (Steel a další proti Spojenému království, 1998).

- **Fyzické ataky (násilí)** vůči *jiným osobám* či *cizím věcem* (při nichž dochází k bezprostřední a aktivní fyzické interakci) jsou však vždy vyloučeny z ochrany svobody projevu, a to přesto, že fyzickou agresí může být projevován určitý názor (např. nesouhlas s napadaným řečníkem či jeho projevem).
- Výjimkou mohou být případy, kdy *symbolický význam aktu zásadně převáží* nad jeho (nepatrnou a druhotnou) násilnou stránkou.
- Obecná zásada: Čím bezprostřednější, vážněji míněné a adresnější násilné jednání (nebo jeho pohrůžka) bude, **tím menší je jeho nárok na ochranu** v rámci práva na svobodu projevu. (Např. hlásání abstraktní zásady třídního boje v politickém programu **X** výzva k likvidaci konkrétního „třídního nepřítele“ – viz kauzy zákazu *Komunistického svazu mládeže* a *Dělnické strany*, rozsudky NSS 2009-2010.)
- Přesto ESLP obecně **chrání** i myšlenky „urážlivé, šokující či znepokojující“.
- Ochrany projevu za určitých okolností může požívat **mlčení** či jiné **neprojevení se** – např. nevzdání úcty státní vlajce (West Virginia State Board of Education v. Barnette)

Fakta X názory

- Projevy můžeme dělit na **skutková tvrzení** (fakta, informace) a **hodnotící soudy** (názory, ideje, postoje).
- Zásadní rozhodnutí ESLP Lingens proti Rakousku (1986): U hodnotících soudů na rozdíl od skutkových tvrzení **nelze dokázat jejich pravdivost, nebo nepravdivost.**
- Při tvrzení **náborů** platí presumpce jejich ústavnosti: Dotčená osoba musí prokazovat, že názor nebyl vyřčen v dobré víře nebo nešlo o fair kritiku.
- Při tvrzení **faktů** platí naopak presumpce dobré pověsti osob, jichž se tvrzená fakta týkají: Pravdivost těchto faktů musí prokazovat kritik, nikoli dotčená osoba.
- Ochrany svobody projevu tedy požívá pouze tvrzení pravdivých faktů.
- Ochrany svobody projevu však požívá rovněž pouze tvrzení takových náborů, které mají pravdivý skutkový základ, nejde-li o vyjádření pouhé preference.
- Pro hodnocení ochrany tvrzení faktických i názorových je klíčové celkové vyznění příslušného projevu, tj. **celkový kontext**, v němž se tvrzení nalézá.

- V případě názorů též důležitá jejich **přiměřenost** v konkrétním případě ve vztahu ke kritizované osobě. - Viz spor o *přiměřenost satiry* na kazatele Jerryho Falwella v magazínu Hustler Larryho Flynta. Spor Hustler Magazin v. Falwell (1988).

Ukázka: Lid versus Larry Flynt (r. Miloš Forman. USA 1996)

Podobný spor v ČR: Karikatura K. Březiny v magazínu Zelený Raoul (2010).

- Důležitá je tedy **forma** tvrzení: míra jeho expresivity, vulgarity či emocionality: „Vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany.“ (rozhodnutí III. ÚS 359/96) – Viz ale například užití výrazu „blbec“ (trottel) na adresu krajně pravicového politika (Oberschlick proti Rakousku, 1997).

Jsou umění a reklama chráněnými projevy?

- Z čl. 15 odst. 2 Listiny plyne výslovně pouze právo svobodné umělecké **tvorby**.
- Jakmile je však taková tvorba **projevena navenek**, může být chráněna též v rámci svobody projevu, byť není v čl. 17 Listiny ochrana uměleckého projevu výslovně zmíněna.
- Jak **ESLP**, tak **Nejvyšší soud USA** však nahlíží na umělecké projevy jako na projevy **méně hodnotné** (a tedy méně chráněné), než jakými jsou projevy politické.
- V důsledku toho při konfliktu uměleckého projevu s jiným základním lidským právem stejné hodnoty jako svoboda projevu – zejména se *svobodou vyznání* – mají tyto soudy tendenci **upřednostňovat kolidující právo**.
- Jako na méně hodnotné nahlíží soudy též na **projevy komerční**.
- U komerčních projevů zdůvodňována jejich nižší ochrana zejména nutností chránit ve zvýšené míře slabší stranu – **spotřebitele** před klamavou reklamou + **konkurenty** před nekalou soutěží.

- Na rozdíl například od zpravodajství kladeny větší požadavky na přesnost a objektivní pravdivost informací prezentovaných v komerčním sdělení.
- V případě uměleckých + komerčních projevů uplatňována **ESLP** tzv. **doktrína margin of appreciation** (Handyside proti Spojenému království, 1976) = Členskými státy ponechána širší míra úvahy, zda takový projev chránit, či nikoli.
  - U uměleckých děl opakovaně zdůrazněno při (údajném) konfliktu s veřejnou morálkou.
- Ke je však **hranice** mezi politickými X nepolitickými, uměleckými X neuměleckými, komerčními X nekomerčními projevy?
- Obecně: **Čím méně se projev týká věcí veřejných, tím méně je chráněn.**
- Hraniční případy: Například „**společensky uvědomělé**“ **reklamy** společnosti Benetton (viz rozsudek Spolkového soudu SRN z roku 2000) či **komerční sdělení pravdivě upozorňující na škodlivost určité kategorie výrobků** (Hertel proti Švýcarsku, 1998 – škodlivost mikrovlnných trub).

Pornografie a obscenita

- **Pornografie** je „dílo, jehož jediným účelem je vyvolat (zvyšovat) sexuální vzrušení“ (komentář k Trestnímu zákonu a trestnímu řádu. Leges 2009.).
- Pornografií naopak nejsou projevy určené (též) k **vědeckým, uměleckým** či **osvětovým (společensky prospěšným)** cílům (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, 2004).
- Svoboda projevu v případě pornografie bude omezena zejména v případech ochrany veřejné **morálky** – především při ochraně nezletilých osob před *narušením duševního a mravního vývoje*.
- Opět aplikace doktríny margin of appreciation u ESLP: Co je morální a co nemorální mají posuzovat primárně členské státy.
- ESLP netoleruje pouze **absolutní zákaz** určitého druhu „nemravných“ projevů: např. *poradenství o potratech* (Open Door Counselling Ltd. And Dublin Well Woman proti Irsku, 1992).

- **Obscenita** je termín užívaný Nejv. soudem USA pro takový druh pornografie, která je vyloučena z ochrany Prvního dodatku – typicky tzv. *hardcore*.
- Zda dílo je či není obscénní (nechráněné) určováno dle **třístupňového testu obscenity** (Roth v. United States, 1957, Memoirs v. Massachusetts, 1966, Miller v. California, 1973):
  - Může toto dílo podle průměrného člověka vycházejícího ze současných společenských standardů jako celek působit na **chlípnost**?
  - Zobrazuje či popisuje toto dílo **zjevně urážlivým způsobem** sexuální chování tak, jak je vymezují zákony jednotlivých států?
  - Postrádá toto dílo jako celek **vážnou literární, uměleckou, politickou či vědeckou hodnotu**?
- I dle tohoto testu (stejně jako u ESLP) posuzují jednotlivé státy USA (prostřednictvím *porotních soudů*), zda určitý projev či není obscénní.

Rouhání

- Ochrana **specifického standardu mravnosti** s ohledem na vnímání věřících.
- U ESLP u údajně rouhavých projevů proto opět aplikována doktrína margin of appreciation.
- Předmět kritiky: Ochrana svobody projevu snížena u určité kategorie v zásadě politických projevů pouze proto, že jsou určitou skupinou označeny za náboženské. = **nejasná hranice mezi politikou a náboženstvím.**

Ochrana projevu a filmy

Nejznámější případy u ESLP:

- Otto-Preminger-Institut proti Rakousku (1994).
  - Spor ohledně filmu **Das Liebeskonzil** (r. Werner Schroeter, Záp. Německo 1982).
  - Rakouská nezisková organizace Otto-Preminger-Institut pořádala sérii projekcí v Innsbrucku s omezenou přístupností od 17 let.
  - Na základě trestního oznámení katolické církve bylo zahájeno stíhání pro trestný čin **znevažování náboženské doktríny**. Film byl zabaven a znemožněno jeho uvádění.
  - ESLP stížnosti Otto-Preminger-Institut **nevyhověl** s odkazem na *ochranu náboženského cítění věřících* chráněného (údajně) dle čl. 9 Úmluvy.

- Wingrove proti Spojenému království (1996).
  - Spor ohledně 18minutového filmu **Visions of Ecstasy** (r. N. Wingrove. VB 1989). – **Ukázka**.
  - British Board of Film Classification neudělil filmu certifikát pro veřejnou projekci pro jeho **rouhačský** obsah.
  - ESLP stížnosti Nigela Wingrova **nevyhověl**, opět s odkazem na *ochranu náboženského cítění věřících* chráněného (údajně) dle čl. 9 Úmluvy.

Nejznámější případy u Nejvyššího soudu USA:

- Mutual Film Corporation v. Industrial Commission of Ohio (1915).
  - První případ, kdy filmový distributor argumentoval porušením Prvního dodatku ze strany cenzurního orgánu. Distributorovi vadilo zejména *zpomalení* uvádění nových (amerických i zahraničních) filmů v důsledku nutnosti jejich schvalování cenzurou.
  - Nejvyšší soud USA jednosmyslně **odepřel** filmům ochranu svobody projevu jakožto „čirému obchodu“ („business pure and simple“).
- Joseph Burstyn, Inc. v. Wilson (1952).
  - Spor ohledně filmu **Il Miracolo** (r. R. Rossellini. Itálie 1948). – **Ukázka.**
  - *New York Board of Regents* v roce 1949 filmu udělil filmu certifikát pro veřejnou projekci a poté jej v roce 1951 na nátlak katolické církve opět odebral pro **svatokrádež**.
  - Nejvyšší soud USA jednosmyslně **přiznal** filmům ochranu svobody projevu, pokud se vyjadřují k věcem veřejného zájmu.
  - Zákon státu New York byl shledán **protiústavním** pro svou přílišnou vágnost = cenzura jako taková tedy nadále v některých přesně vymezených případech byla připuštěna.
  - Předběžná cenzura filmů jako taková byla ale označena za **protiústavní „en bloc“** až v rozsudku ve věci Freedman v. Maryland (1965).

- Grove Press v. Maryland State Board of Censors (1971).
  - Spor ohledně filmu **I am Curious - Yellow** (r.V. Sjöman. Švédsko 1967). – **Ukázka.**
  - Nejvyšší soud USA na základě aplikace *třístupňového testu obscenity* **odepřel** filmu ochranu pro absenci umělecké, vědecké či jiné „ospravedlňující společenské hodnoty“.

- Jenkins v. Georgia (1974).
  - Spor ohledně filmu **Carnal Knowledge** (r. M. Nichols. USA 1971). – **Ukázka.**
  - Nejvyšší soud USA na základě aplikace *třístupňového testu obscenity* **přiznal** filmu ochranu s odůvodněním, že ve filmu není nikde vidět skutečný sexuální akt, tedy nemůže být obscénní.

Ochrana osobnosti

Relevantní právní předpisy:

- **Listina základních práv a svobod:**
  - Ochrana osobnosti obsažena *napříč celou Listinou*, zejména: právo na **život** (čl. 6), ochrana **soukromí** (čl. 7), právo na lidskou **důstojnost**, osobní **čest**, dobrou **pověst**, ochranu **jména, soukromého a rodinného života** a **osobních údajů** (čl. 10), právo na ochranu **zdraví** (čl. 31), právo **žít v příznivém životním prostředí** (čl. 35).
- **Občanský zákoník:**
  - **§§ 77 – 117:** Konkretizace ochrany dle Listiny, konkrétní právní prostředky ochrany.
- **Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod:**
  - **Čl. 8:** Právo na respektování **soukromého a rodinného života**.
  - Možnost státu zasáhnout pouze je-li to v souladu se zákonem + nezbytné v demokratické společnosti + v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Hlavní principy ochrany všeobecných osobnostních práv:

- Těmito právy disponuje každý člověk od narození až do smrti **X** osobnostními právy autorskými pouze autor ve vztahu ke svému autorskému dílu.
- Po smrti ochrana ze strany **osob blízkých** zesnulému.
- Takto jsou chráněny mimo jiné tyto základní hodnoty: *důstojnost, vážnost, čest, podoba, soukromí, projevy osobní povahy*.
- Se zásahem do těchto práv musí obecně člověk **souhlasit**: *jednostranný souhlas* (může být i *ústní*), který je možno kdykoliv odvolat – pouze pokud u souhlasu *na dobu určitou* absentuje „*rozumný důvod*“, je možno žádat *náhradu škody*.
- Avšak **§ 8 ObčZ**: „*Zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany*“.
- Výjimky z povinnosti získat souhlas: Např. pořizování a užívání **podobizny, zvukového či obrazového (resp. zvukově obrazového) záznamu** k ochraně práv jiných, při veřejném vystoupení v záležitostech veřejného zájmu, pro účely vědecké, zpravodajské nebo umělecké.
- Avšak u všech výjimek zakázáno využití nepřiměřeným způsobem v rozporu s oprávněnými zájmy člověka.

Konflikt svobody projevu a ochrany os.

- Jde vždy o konflikt, kdy musejí být vyvažována dvě základní lidská práva, která jsou chráněna v zásadě **na stejné úrovni**.
- To, které z obou práv dostane přednost se posuzuje ad hoc dle **testu proporcionality**.
- Svoboda projevu obecně preferována oproti ochraně osobnosti u tzv. **osob veřejně činných / osob veřejného zájmu**, zejména:
  - **Politici**. Nejmenší ochrany požívají politici působící v nejvyšších politických patrech (vláda, členové parlamentu). Čím více bude obsah projevu souviset s politikovou veřejnou činností, tím větší ochrany bude požívat takový projev.
  - **Státní zaměstnanci**. Např. policisté, úředníci.
  - **Celebrity**. Viz např. spor Rejžek v. Vondráčková (2005) – výraz „*hudební mafie*“.
  - **Soudci, lékaři, učitelé...** Do té míry, do jaké se kritika dotýká jejich veřejné činnosti.
- Svoboda projevu obecně preferována tím více, **čím více se projev týká věcí veřejných** – a to i u osob, které běžně nejsou veřejně činné.

Děkuji za pozornost.